כתבה ראשונה בסידרה: מי הירדן דרושים לישראל וגם למדינות ערב — החיתכן חלוקתם ללא מלחמת דמים?

„חבל על כל טיפה", אומרת הכרזה. המים כל־כך יקרים. עד שישראל מוכנה אפילו לשפוך דם למענם. לא רק ישראל. ועידת־הכיפגה הראשונה של ראשי המדינות הערביות קבעה החלטית שברגע שישראל תטה את מי הירדן להשקיית הנגב, יפתחו הערבים במלחמה. הכרזה, שקל היה לפרשה על הצד השלילי בלבד: שמתוך שאיפתם של ראשי המדינות הערביות להחניק את ישראל, מוכנים הם להסתכן במלחמה ובלבד שלא תשגשג בעזרת מי הירדן.

המוביל־הארצי הופעל מאז והמים השופעים בצפון מרווים את שדות לכיש. שום צבא ערבי לא התערב. תחת זאת הסתמנה איסטרטגיה ערבית חדשה — שכנותיה של ישראל לא ימנעו את הפעלת המוביל־הארצי, אלא יקחו את המים לעצמם — טרם הגיעם לתחנת־השאיבה בטבחה. במקביל הושמע גם קו הסברתי „חיובי", האומר: אין עינם של הערבים צרה בישראל, אלא שהם עצמם זקוקים למים אלה — להשקיית שטחיהם וליישוב פליטים. כיוון שמקורות הירדן מצויים בשטח ערבי, יש לערבים זכות־קדימה על השימוש בהם.

בצורה זו מציירים הם תמונה שקולה של צרכים חיוניים משני צידי הגבול — הן בירדן והן בישראל מצויים שטחים צחיחים; הן ירדן והן ישראל עניות במים. אם יש להן מים, הרי אלה מי־מריבה; זו גם זו מועלות: „שלי!"

טענת־יסוד ערבית היתה, מאז ומתמיד, כי אין מי הירדן מספיקים להשקיית שתי גדות הירדן והנגב. מומחים זרים, שנתבקשו על־ידי ממשלת ירדן לערוך סקרים מדעיים, פירסמו ספרים ודו"חות שקבעו, כי מי הירדן אינם יכולים לספק את דרישות־הפיתוח של ירדן וישראל. עוד בינואר 1954 הכריז שר החוץ של לבנון, שארל מאליק, במועצת־הבטחון של האו"ם: „לפליטים הערביים של פלסטין יש זכות־קדימה על מים אלה, לפני ישראל."

מכיוון ששתי המדינות אינן מוכנות לוותר על המים — פירוש הדבר שלא יישאר מוצא מלבד ההכרעה בכוח — והמים שנועדו להפרות את השממה יהפכו סיבה לקטל הדדי.

כנגד טענות אלה השיבה ישראל תמיד, כי המים יכולים בהחלט לספק את צורכי שתי המדינות. טענה זו אף שימשה, לפני תשע שנים, יסוד לפעילות בינלאומית בדרגים הגבוהים ביותר, ולרגע קט נידמה היה כי מאמצים אלה יוכתרו בהצלחה; כי תימצא נוסחה מוסכמת לחלוקת מי הירדן, בשלום, בין ישראל לשכנותיה. אבל מאמץ זה נידון לכשלון ושוב לא נותרו בחלל המרחבי, אלא איומים של הכרעה־בכוח.

בעמודים אלה מגיש „העולם הזה" את הדו"ח המלא הראשון שפורסם בישראל על

מלחמה על המים

ת חיל בסטטיסטיקה רטובה: חלקו הצפוני של הירדן מרכז באפיקו מימיהם של שלושה יובלים. שניים מהם נובעים בשטח ערבי וכמות המים הזורמת בהם אל האפיק המשותף שוה כמעט בדיוק:

● **החצבני**, הארוך בין השלושה, נובע בחרמון, זורם בלבנון לפני כניסתו לשטח ישראל. כמות המים שלו, בשנה ממוצעת — 157 מיליון ממ"ק.

● **הבניאס**, שמוצאו במדרון הדרומי־מזרחי של החרמון, זורם בסוריה בטרם כניסתו לישראל. גם הוא מספק, בשנה ממוצעת, 157 מיליון ממ"ק לכמות הזרימה של הירדן.

● **הדן** הינו היובל השלישי בצפון. מקורו נמצא בתחום ישראל. התקרית החמורה של חודש נובמבר באה להדגיש טענת הערבים, כי יש להם זכויות כלשהן גם על מימיו של יובל זה, שמקורם ידוע כמקור המסורתי של הירדן. נחל דן מספק כמות גדולה הרבה יותר משני היובלים האחרים — 258 מיליון ממ"ק בשנה ממוצעת.

אל הכמות המאוחדת של שלושת היובלים, מצטרפת כמות קטנה יותר של מים, הזורמים ממעיינות זעירים לאורך האפיק. כך, בהתקרבו אל שפתה של הכינרת, זורמים בירדן 650 ממ"ק מים. תופעה מעניינת — כמות המים היוצאים מדרום הכינרת אל אפיק הירדן, בשנה ממוצעת, היא 538 מיליון ממ"ק. ההפרש — 112 מיליון ממ"ק, בתוספת מי המעיינות שבתוך הכינרת עצמה — מתאדה. כמויות אלו מתייחסות לתקופה שחלפה, עוד בטרם הופעלו משאבות המוביל הארצי.

● **הירמוך** הוא יובלו הרביעי של הירדן והוא מצטרף אל אפיק הנהר רק מדרום לכינרת. גם הוא נולד בסוריה, ושפעתו היא הגדולה מבין כל היובלים — 538 מיליון ממ"ק לשנה, במקום בו הוא משתפך לירדן.

על מים אלה נטושה המלחמה וסביבם עלולה להתלקח האש, בעתיד הניראה לעין.

★ ★ ★

סקרים סותרים

ה רעיון לחלק את ארץ־ישראל לשתי מדינות — ערבית ועיברית — לא נולד באותה ועדות־חקירה שונות, שממשלת לונדון הטילה עליהן לחקור את מאורעות ארץ־ישראל ולמצוא להן פתרון. אחד השיקולים שהכריעו תמיד נגד חלוקת הארץ היה: אין די מים כדי לספק את צרכיהן של שתי מדינות ואי־אפשר לחלק את המים המצויים בצורה צודקת. בהסתכמם על קביעה זו, אף הגבילו האנגלים את ההגירה היהודית לארץ.

התנועה הציונית, שסיסמתה הקרקעית היתה „דונם פה, דונם שם", לא חשבה אז על בעיית המים במושגים כוללים. סיסמתה הבלתי־כתובה היתה אז: „באר פה, באר שם."

השינוי בגישה בא ב־1943 והוא קשור בשמו של המומחה האמריקאי לשימור־קרקע, פרופסור וולטר קליי לאודרמילק. בספרו ארץ־ישראל, ארץ ההבטחה, העלה חזון נבו־אי, לפיו אפשרי ניצול מכסימלי של המים וביטול ההגבלות על הגירה יהודית. הקוים הכלליים — הקמת סכרים על הירדן, ש־יאפשרו הטיית מימיו המתוקים להשקיית העמקים הצפוניים, מישור החוף והנגב. ב־מקביל — חפירת תעלה באורך 150 קילו־מטרים, מן הים התיכון לים המלח, שתזרים מים מלוחים במקום המים המתוקים של הירדן. במורד אל ים־המלח יפעילו המים המלוחים, תחנות־כוח עצומות, לפיתוח תע־שייתי אינטנסיבי.

מן הפיתוח הכללי הזה ייהנו, כך חזה לאודרמילק, גם הערבים.

הספר כבש את דמיון העולם המערבי. אולם לאודרמילק אינו מומחה להנדסת־מים ועל כן דרוש היה חיזוק, של טכניקה, לחזונו. בהשראתו של חיים וייצמן המנוח — שהיה אז נשיא ההסתדרות הציונית — ובמימון ציוני ארצות־הברית, הוחל בערי־כת סקר מדעי. שני מומחים אמריקאיים — ג'י. ב. סאבייג' וג'יימס ב. הייס — הגישו, כעבור למעלה משנה, דו"חות והמלצות על הדרכים להפוך את חזונו של לאודרמילק למציאות.

סאבייג', שהגיש את הדו"ח הראשון, הר־חיב במקצת את היריעה. הוא לא הסתפק בתיכנון ניצולם של מי הירדן בלבד, כלל גם את מי הליטאני בסקר. על אף שנהר זה זורם כולו בשטח לבנוני, הציע לנצל חלק ממימיו, להגדלת הכמות שתעמוד לרשות התיכנון ההידרולוגי של ארץ־ישראל.

הייס — המהנדס הראשי של ועדת הסקרים לארץ־ישראל (גוף אמריקאי שניזון מכספי התנועה הציונית) — יצא בתחילת 1946 ל־ארץ־ישראל, כדי להגיש את הדו"ח שלו ל־

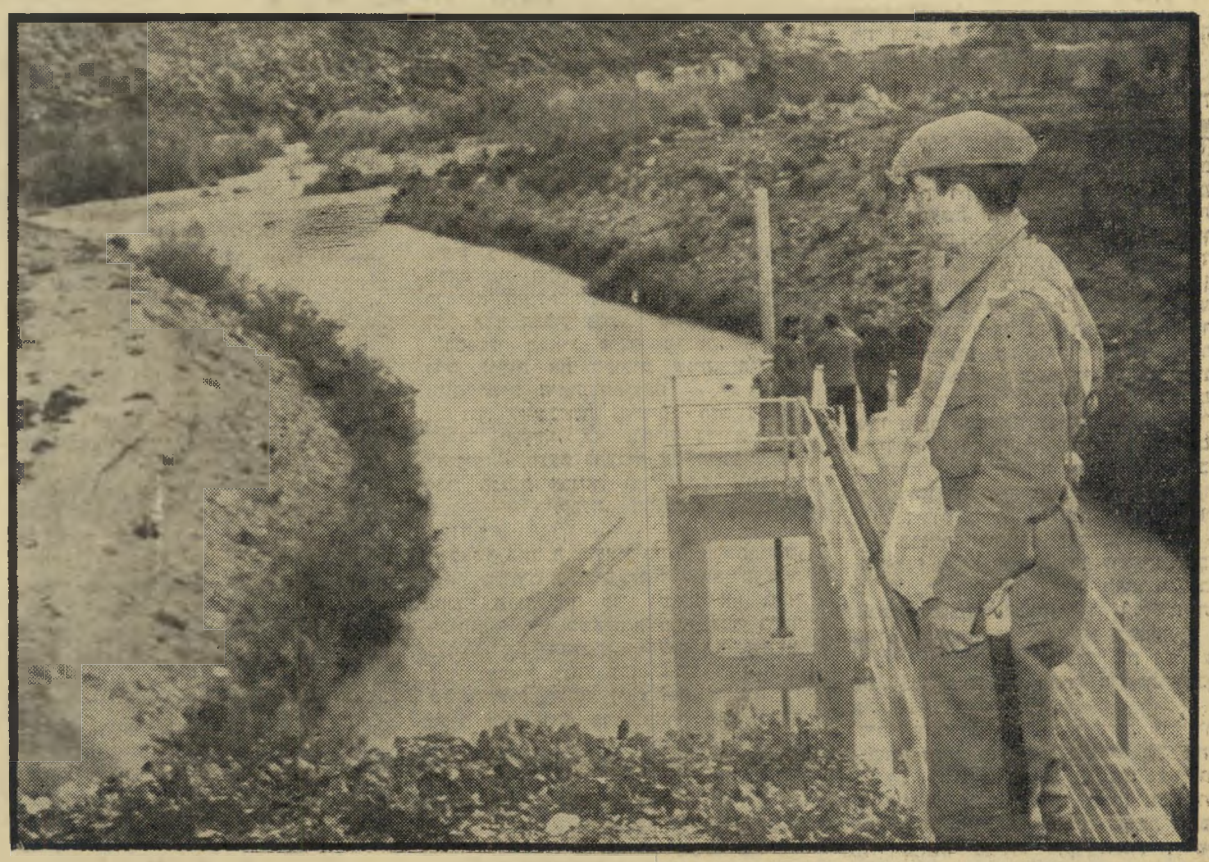

המישמר על הירמוך

כאן מתחילה תעלת הגור, המובילה את מי הירמוך דרומה, להשקיית הגדה המזרחית של עמק־הירדן מדרום לכינרת. חייל ירדני חמוש שומר על המרפסת־הצפה, ממנה מודדים שלושה מהנדסים את זרימת המים. תעלה זו היא השלב הראשון בתוכנית הירדנית, שלמענה מתכננים עתה הטיית הבניאס.